

AHISKA TÜRKLERİNİN GÜNLÜK HAYATLA İLGİLİ BAZI HALK İNANIŞLARI (DENİZLİ ÖRNEĞİ)

İsmet Eşmeli

Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü
Asst. Prof., Pamukkale University, Faculty of Divinity Department of Philosophy and Science of Religion
Denizli, Turkey
esmeliismet@gmail.com
orcid.org/0000-0002-4551-0309

Mürsel Ethem

Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslami Bilimler Bölümü
Asst. Prof., Pamukkale University, Faculty of Divinity, Department of Basic Islamic Sciences
Denizli, Turkey
murselahiska@gmail.com
orcid.org/0000-0002-2928-0638

Öz

Bilindiği gibi Ahıska Türkleri, şu anki Gürcistan sınırlarında yer alan Ahıska bölgesine X. ve XI. yüzyıllarda yerleşen Türk boylarından biridir. Ahıska Türkleri, zamanla yerleştikleri bölgenin adıyla anılarak Meshet Türkleri veya Ahıska Türkleri şeklinde tanınmışlardır. Ahıskalılar, Türk olduklarını her zaman gururla dile getirmişler ve bunu kamuya çekinmeden duyurmuşlardır. Fakat bunun bedelini ileriki zamanlarda ağır ödemişlerdi ve ödemeye devam etmektedirler. Ahıska Türkleri, bin seneyi aşkın bu bölgelerdeki ikametlerinden sonra İkinci Dünya Savaşının ardından Stalin'in emriyle sürgüne maruz kalmışlardır. Ahıska Türklerinin o günlerden beri sürgün hayatı devam etmektedir. Tüm zorluklara rağmen Ahıska Türkleri din, adet, kültür ve diline sahip çıkmışlar ve kimliklerini korumaya çalışmışlardır. Kamuda çok az bilinen yönlerinden birisi de Ahıska Türklerinin halk inanışlarıdır. Biz bu çalışmamızda ilk olarak Ahıska Türklerinin tarihi hakkında kısaca bilgi vereceğiz. Daha sonra Ahıska Türklerinin günlük hayatla ilgili bazı halk inanışlarını incelemeye çalışacağız. Son olarak ise, dinler tarihi bilimi çerçevesinde söz konusu inanış ve uygulamaları hakkında kısa bir değerlendirme yapacağız.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Ahıska Türkleri, Meshet Türkleri, Halk İnanışları, Denizli.

Some Folk Beliefs in Relation to Daily Life of Meskhetian Turks (The Example of Denizli)

Abstract

As known, the Ahıska Turks are one of Turkish people that located in the Ahıska region on the borders of the present Georgia in X-XI centuries. The Ahıska Turks were known as Meskhetian Turks or Ahıska Turks, with the name of the region they settled over time. Ahıska Turks always proudly stated that they are Turks and announced this to the public. But they are paid a heavy price in the future and they continues to pay. The Ahıska Turks, after a thousand years of residence in these regions, were subjected to exile after the Second World War on the order of Stalin. The life of exiled Ahıska Turks has been continued in exile. Despite all the difficulties, the Ahıska Turks possessed religion, customs, culture and language and tried to protect their

identity. One of the less well-known aspects of them in public are the folk beliefs of Ahıska Turks. In this study, we will give brief information about the history of the Ahıska Turks. Then we will try to examine some folk beliefs in relation to daily life of the Ahıska Turks. Finally, we will make a brief assessment of the folk beliefs and practices in terms of the history of religions.

Keywords: History of Religions, Ahıska Turks, Meskhetian Turks, Folk Beliefs, Denizli.

GİRİŞ

Türkiye’de Ahıska Türkleri hakkında bazı ilmi çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar arasında Ahıska Türkleri farklı açılardan tanıtılmış ve araştırma konusu olmuştur. Ancak Ahıska Türklerinin halk inanışları ve uygulamaları hakkında İlahiyat ve Dinler Tarihi bilimi açısından yeterli çalışmanın olmadığını görmekteyiz. Bundan dolayı da söz konusu eksikliği gidermek için Denizli özelinde Ahıskalıların bazı inanış ve uygulamalarını inceleyeceğiz.

İlk önce Ahıska Türkleri hakkında kısa bilgi sunacağız. Sonra Ahıskalıların sürgünleri ve Türkiye’ye göç etmeleri ve şimdiki durumları hakkında bazı bilgiler vereceğiz. Daha sonra Ahıska Türklerinin sahip oldukları bazı dini inanış ve uygulamaları hakkında yüz yüze görüşmelerimizden elde ettiğimiz verileri değerlendireceğiz. Son olarak elde ettiğimiz bilgileri Dinler Tarihi açısından değerlendirerek bazı tespitlerde bulunacağız.

1. AHISKA TÜRKLERİNİN TARİHİ

Ahıska veya Akıska mekân isminin Gürcüce karşılığı Akhalsikhe şeklindedir ve “yeni kale” anlamına gelmektedir. Ruslar bu bölgeye Meshetya ismini verdiklerinden dolayı bu bölgede ikamet eden Ahıska Türklerine Meshetya Türkleri ifadesini kullanmayı tercih etmektedirler. Ahıska bölgesi Ardahan ilinin Posof ilçesine on beş kilometre uzaklıktadır. Ahıska bölgesinin toplam yüzölçümü 6.260 km²’dir. Bu bölgeye ilk Türklerin yerleşiminin tarihi tam bilinmemekle beraber tarihi vesikalar X. asra işaret etmektedir. Osmanlı devletinin hâkimiyeti altında olan bu topraklar (1578-1829) 1828 yılında başlayan Osmanlı-Rus savaşının neticesinde Rusların eline geçmiştir. Bu tarihten itibaren Türk milletinin bütün çabalarına rağmen Ahıska bölgesi bir daha Türk diyarı olmamıştır.¹

¹ Mustafa Aydın, “Meshet Türkleri”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29: 304; İdris Bostan, “Ahıska”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1: 526; Rehman Seferov v.dğr., “Sovyet Döneminden Günümüze Ahıska Türklerinin Yaşadıkları Coğrafyaya Göçlerle Birlikte Genel Bir Bakış” *Türkiyat Araştırmalar Dergisi* 24, (2008): 393.

1.1. İkinci Dünya Savaşı/SSCB

Ahıska Türkleri, Türk ve Müslüman olmanın bedelini ağır bir şekilde ödemişlerdir. Nitekim İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Stalin bu halkı sırf bu iki vasafta sahip olduklarından dolayı trenlerin hayvan vagonlarına doldurarak sürgüne maruz bırakmıştır. Sonrasında Ahıska Türkleri Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan'ın farklı bölgelerine sürgün edilmişlerdir. Sürgün edildikleri bölgede, Ahıska Türkleri yaklaşık on iki sene (1956 yılına kadar) sıkıyönetim rejiminde mecburi iskâna maruz bırakılarak onların farklı bölgelere çıkmalarına müsaade edilmemiştir. Bu uygulama neticesinde yakın akraba ve dost olanlar birbirlerinden habersiz olarak hayatlarına devam etmek zorunda kalmışlar. Stalin'in vefatıyla Ahıska Türklerine uygulanan mecburi iskân uygulaması da kalkmıştır.²

1.2. Fergana Olayları/Özbekistan

1989 yılında Özbekistan'daki Ahıska Türkleri ikinci bir sürgüne maruz kalmışlardır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Özbekistan'ın farklı bölgelerine yerleşen ve bu topraklarda yaklaşık yarım asır hayat süren Ahıska Türkleri bu toprakları da terk etmek zorunda kalmıştır. Özbeklerle Ahıska Türkleri arasında çıkan anlaşmazlığın ve ardından savaşa dönüşen bu trajedik dramın sebep ve gerekçeleri hakkında farklı teoriler öngörülmektedir. Fakat her şeye rağmen bu olayın sonucunda Ahıska Türklerinin birçoğu evlerinden ellerine bavullarını alarak çıkmak zorunda kalmışlardır. Özbekistan'daki Fergana olaylarında yüzden fazla insan öldürülmüş, binlercesi ise yaralanmıştır. Yirmi binden fazla Ahıskalı, Özbekistan'ı terk ederek birçoğu Azerbaycan ve Rusya'ya, bazıları da Ukrayna, Kazakistan ve Kırgızistan'a kaçmak zorunda kalmışlar.³

1.3. Lale Devri/Kırgızistan

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sürgün edilen Ahıska Türklerinin yaklaşık on beş bini Kırgızistan'a sürgün edilmişlerdi. Ayrıca Stalin'in vefatından sonra 1956 yılında sıkıyönetim dönemindeki mecburi iskânın kısmen de olsa kalktığını yukarıda belirtmiştik. Ahıskalılar bu kanundan faydalanarak akrabalarına ulaşmak için SSCB ülkeleri dâhilinde göç etmişlerdir. Doğal

² Orkhan Faigov, *Ahıska Türklerinin Türk Basınında Sunum Biçimi (1944 Ahıska Sürgünü, 1989 Fergana Faciası, 2004 Krosnodar Göçü, 2010 Kırgızistan Çatışması Örnek Olayları)* (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2015), 56.

³ Erdinç Demiryay, "Anavatanlarından Sekiz Ülkeye Dağıtılmış Bir Halk: Ahıska Türkleri", *Turkish Studies* 7/3 (Yaz 2012): 881; Faigov, *Ahıska Türklerinin Türk Basınında Sunum Biçimi*, 57.

olarak göç alan bu ülkelerden birisi de Kırgızistan olmuştur. Kırgızistan'ın güneyinde yer alan Oş'ta 2010 yılında Kırgızlarla Özbekler arasında, ileride meşhur olacak "Lale Devri" ismiyle etnik bir çatışma yaşanmıştır. Bu çatışmadan bütün ülke etkilenmiştir. 84 kişi ölmüş, 3'ü Ahıska Türkü 1600 kişi yaralanmıştır. Bu çatışmalarda Ahıska Türkleri maddi-manevi zarar görmüştür. Kırgızistan devleti Ahıska Türklerini sürgüne maruz bırakmasalar da bu çatışmalardan endişe eden birçok Ahıskalılardan bu olaylardan sonra Türkiye'ye göç etmeleri artmıştır.⁴

1.4. Türkiye'ye İlk Göç

SSCB'nin dağılma sinyallerinin geldiği 1990 yıllardan sonra Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Azerbaycan'da ikamet eden Ahıska Türkleri Türkiye'ye göç etmeye başlamışlardır. Türkiye Cumhuriyeti'nin 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal, 3835 nolu kanun ile 10 Şubat 1993 yılında Ahıska Türklerinden 180 aileyi (yaklaşık 750 kişi) Iğdır'a yerleştirmiştir. 180 ailenin dağılımı şu şekildedir: Kazakistan'dan 71 aile 319 kişi; Azerbaycan'dan 40 aile 163 kişi; Kırgızistan'dan 23 aile 87 kişi; Rusya Federasyonu'ndan 35 aile 144 kişi ve Özbekistan'dan 10 aile 37 kişi. O dönemim hükûmeti Ahıska Türklerini sadece yerleştirmekle yetinmemiş maddi ve manevi destekler de vermiştir.⁵

1.5. Denizli'ye İlk Göç

Elde ettiğimiz bilgilere göre Denizli'ye ilk göç 1994 yılında gerçekleşmiştir. Ahıskalı olan Güli bacı Denizlili bir Türk vatandaşıyla evlenir ve Denizli'ye taşınır. Yaklaşık üç sene sonra (1997 yılında) Mesut Paşa ve sekiz kişilik ailesi Bursa'dan Denizli'ye taşınmıştır. İfadelere göre Mesut ve biraderi Yusuf Bey, ilk önce Çeçenistan'dan 1996 yılında Bursa'ya yerleşmişlerdir. Daha sonra Denizli'ye göç etmeye karar vermişlerdir. Bunun akabinde Ahıska Türklerinin Denizli'ye göçü artmıştır. Ahıska Türkleri daha çok Denizli'nin ilçesi Honaz ilçesine yerleşmiştir. Göçün artmasıyla beraber yerli halk bu göçten endişe etmiş ve bu durumu emniyete bildirilmiştir. Bunun üzerine emniyet güçleri bu göçü tasvip etmemişler ve Ahıskalı Türklerden bu bölgeyi terk etmelerini istemişlerdir. Fakat bu durum Ankara Emniyet Müdürlüğü'ne bildirilip açıklamalar yapılırca Ahıskalılardan bu bölgede kalmalarında bir sakınca görülmemiştir.

⁴ Faigov, *Ahıska Türklerinin Türk Basınında Sunum Biçimi*, 72.

⁵ Seyfeddin Buntürk, *Rus Türk Mücadelesi'nde Ahıska Türkleri* (Ankara: Berikan Yayınları, 2007): 427.

Şu an Denizli’de tahminen 297 Ahıskalı aile (1200 kişi) ikamet etmektedir. Bu rakam günden güne artmaktadır. Bilindiği gibi Denizli turizm bölgesi olan Antalya’ya oldukça yakın bir mesafededir. Ayrıca Denizli’de yer alan Pamukkale de turistlerin rağbet gördüğü bir yerdir. Denizli’deki Ahıskalılar genelde bu bölgelerde turizmle iştigal etmektedirler. Ayrıca Ahıskalılar sanayilerde de çalışmaktadırlar. Ahıskalıların ikamet ettikleri bölge hayvancılık ve tarıma elverişli olmadığı için bu meslekleri icra eden yoktur, diyebiliriz.⁶

2. AHISKA TÜRKLERİNİN TÜRKİYE’DEKİ DURUMU

Türkiye’de Ahıska Türklerinin önünde iki önemli engel vardır: Çalışma İzni ve Sağlık Sigortası. Ayrıca belirtmek gerekir ki, eski SSCB ülkelerinde binlerce Ahıska Türkleri Türkiye’ye gelmek için büyük gayret içerisinde ve Türkiye devletinden destek beklemektedirler. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın talimatıyla Ukrayna’daki çatışmalar sebebiyle Ahıska Türklerinin Türkiye’nin Bitlis/Ahlat ve Erzincan/Üzümlü bölgelerine yerleştirilmesi en önemli hususlardan birisidir. Nitekim Turgut Özal’dan sonra devlet düzeyinde benzer bir teşebbüste bulunulmamıştır.

Kanaatimizce bütün eksiklik ve sıkıntılara rağmen Ahıska Türkleri şuan Türkiye’deki ikametlerinden dolayı memnundurlar. Bunun en açık delillerinden birisi ise Ahıska Türklerinin Türkiye’ye olan göçünün günden güne artmasıdır. Bu memnuniyetin birkaç sebebi vardır:

- a. Ana sebeplerinden birisi 2017 yılında Uzun Dönem İkamet izninin çıkmasıdır. Kanunun özet hali şu şekildedir: 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 42 ila 45 inci maddelerinde uzun dönem ikamet izni düzenlenmiştir. Ayrıca Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmeliğin 40 ila 43 üncü maddelerinde uzun dönem ikamet izni düzenlenmiştir.⁷
- b. Diğer önemli bir gerekçe ise “Ahıska Türklerinin İstisnai Olarak Türk Vatandaşlığına Alınması”dır. Sadece Denizli’de İstisnai

⁶ Nergis Biray, “Sürgünden Honaz’a Ahıska Türkleri”, *Geçmişten Günümüze Denizli Yerel Tarih ve Kültür Dergisi* 11, Türk Hâkimiyetinin 800. Yılı Anısına Özel Sayı, (2006): 52.

⁷ T.C. İçişleri Bakanlığı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, “İkamet İzni Çeşitleri”, erişim: 31 Ocak 2018, http://www.goc.gov.tr/icerik3/ikamet-izni-cesitleri_409_414_4664.

Vatandaşlık'tan 341 Ahıskalı Türk faydalanabilme hakkında sahip olmuştur.⁸

3. AHISKA TÜRKLERİNİN GÜNLÜK HAYATLA İLGİLİ BAZI HALK İNANIŞLARI VE UYGULAMALARI

Halk inancı, insan ve tabiatüstü varlıkların olduğu kabulünden ortaya çıkmış olup bu varlıklara karşı bazı görevlerin ve kaçınmaların yapılıp yapılmaması sonucuna göre fayda ya da zararlarının olacağına olan inanma olarak kabul edilmektedir. Halk inanışları bir milletin veya topluluğun kimliğiyle bütünlük içindedir. Bu inanış ve uygulamalar bir millet veya topluluğun ayırt edici özelliğini oluşturmaktadır. Bu inanışların kaynağı genel olarak bilinmemektedir. Bu sebeple bu inanışlar sorgulanma açısından masumdurlar.⁹

Ahıska Türkleri yukarıda belirtildiği üzere tarih içerisinde farklı sıkıntılara maruz kalmıştır. Bu sebeple, inanış ve uygulamalarında da dönemsel ve mekânsal açıdan bazı değişikliklerin olması kaçınılmaz olmakla birlikte karşılaştıkları sıkıntılar karşısında kenetlenmelerini sağlayan unsurlar arasında ön planda bulunan yine inanışları ve buna bağlı olan uygulamaları olmuştur. Bir bakıma, bu inanış ve uygulamalar Ahıska Türklerinin kimliklerinin bir parçası olduğu gibi kendi kimliklerini korumada da etkin olmuştur. Bu çalışmamızda Denizli'de yaşayan Ahıska Türklerinin günlük hayatla ilgili bazı halk inanış ve uygulamalarını ele alacağız. Ancak, Ahıska Türklerinin Geçiş dönemleri, hayvanlarla ve bunların dışındaki hususlarla ilgili inanış ve uygulamaları da bulunmaktadır. Bu inanışlara ve ilgili uygulamalara daha sonraki çalışmamızda yer vermeyi düşünmekteyiz. Bununla birlikte, çalışmamızda Denizli'deki Ahıska Türklerinin her inanış ve uygulamalarına yer vermemiz, çalışmamızın hacmine uygun olmadığı düşüncesiyle başlıkta "bazı" kelimesini kullanmayı tercih ettik.

⁸ Denizli İl Nüfus ve Vatandaşlık Müdürlüğü, "Ahıska Türklerinin İstisnai Olarak Türk Vatandaşlığını Kazanmaları", erişim: 02 Ocak 2018, <http://denizlinufus.gov.tr/ahiska-turklerinin-istisnai-olarak-turk-vatandasligini-kazanmalari-1-liste>; Denizli İl Nüfus ve Vatandaşlık Müdürlüğü, "Ahıska Türklerinin İstisnai Olarak Türk Vatandaşlığını Kazanmaları", erişim: 02 Ocak 2018, <http://denizlinufus.gov.tr/ahiska-turklerinin-istisnai-olarak-turk-vatandasligini-kazanmalari>.

⁹ Ahmet Hikmet Eroğlu, *Halk İnanışlarına Giriş, Halk İnanışları El Kitabı*, ed. Durmuş Arık ve Ahmet Hikmet Eroğlu (Ankara: Grafiker Yayınları, 2017), 21-22.

Çalışmamızda, farklı devlet ve bölgelerde yaşayan Ahıska Türkleri hakkında yapılan çalışmalardan yararlanmakla birlikte Denizli’de yaşayan Ahıska Türklerinden yaşlı olanlarla ve Denizli’ye ilk yerleşenlerle yüz yüze görüşmemizden elde ettiğimiz bilgiler öncelikli olarak belirleyici olmuştur. Bu çalışmamızda yer verdiğimiz halk inanış ve uygulamaları, kaynak kişilerden elde ettiğimiz bilgiler dikkate alınarak incelenmiştir. Ayrıca, kaynak kişilerle görüşmelerimizden günlük hayatta ilgili inanış ve uygulamalara dair elde ettiğimiz bilgiler hakkında, Denizli ve ülkemizin farklı bölgelerinde bulunan Ahıska Türklerinden genç olanların da fikirlerini çalışmamıza yansıtabilme ve bu inanışlar ve uygulamalarıyla alakalı olarak nesiller arasında bir farklılığın olup olmadığını görmek adına bir anket çalışması gerçekleştirdik. Yaptığımız bu anketten elde ettiğimiz verileri incelediğimizde ankete katılanlar, bazı inanışlara katılmadıklarını, bazı inanışlar hakkında ise büyüklerinin anlattıkları kadarıyla bilgi sahibi olduklarını belirtmişlerdir. Yine onlar, bazı inanışları tamamen kabul ettiklerini, bazı inanışları ise kabul etmekle birlikte kendileri için bir anlam ifade etmediğini ve eskilere ait inanış ve uygulamalar olduğunu ifade ettikleri görülmüştür. Ancak bu çalışmamızda ilgili inanış ve uygulamalara katılanları ilgili olan yerde kaynak gösterdik. Ayrıca, katılmadığını katılmadığı inanış ve uygulamalar kısmında belirtmedik.

Günlük hayatta ilgili olan inanış ve uygulamaların genellikle insanın bir şeyin mahiyetini bilmemesi, ona kutsallık atfetmesi, umut ve kaygılarına karşılık bulması gibi sebeplerle ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Bu inanışların daha önceden sahip olunan kültürel ve dinsel unsurlardan kaynaklandığı göz ardı edilmemelidir. Ayrıca, daha önce yaşanmış iyi ya da kötü bir tecrübenin zamanla halk inanışına dönüşmüş olabileceği de dikkate alınmalıdır.

3.1. Nazar

Nazarla ilgili inanış ve uygulamaların Ahıska Türklerinin günlük hayatlarının bir parçası olduğu anlaşılmaktadır. Hemen hemen insan hayatının her döneminde nazarla ilgili inanış ve uygulamalarının bulunduğu kendileriyle görüşmelerimiz neticesinde ifade edilmiştir. Kendileriyle görüşme gerçekleştirdiğimiz kişiler, öncelikle nazarın gerçek olduğunu belirttikten sonra nazarla ilgili inanış ve uygulamaları bazen kendi yaşadığı tecrübelerden örneklerle bazen de büyüklerinin yaptıklarından bazen de kendi toplulukları içerisindeki geçmiş yaşantı anlatılarından bahsederek anlatmışlardır.

Kimlerin nazarının degeceğine dair Denizli'de yaşayan Ahıskalı Türkler arasında özellikle açık mavi gözlü olanların nazarlarının çok olduğuna ilişkin bir inanış vardır. Bu sebeple mavi gözlü kişiler, mümkün olduğunca her zaman nazarlarının degebileceği düşüncesiyle -bebek olsun, hayvan olsun, insan olsun, nazar degeceği düşünülen ne olursa olsun- ilk baktıklarında kendi durumlarını (nazarlarının degebileceğini) hemen akıllarına getirmelidir.¹⁰

İkinci olarak yaşı geçkin (yaşlı) kişilerin nazarlarının degeceğine olan bir inanış bulunmaktadır. Çünkü yaşlı insanların çok daha meraklı olduğu için her nereye giderse gitsin etrafta gördüklerine çok dikkatli bir şekilde baktığı ve bunun neticesi olarak da bu kişilerin nazarlarının degeceği ve zararlı olacağı inanışı bulunmaktadır. Bundan dolayı Ahıska Türkleri, yaşlı kişilerden bebek, çocuk, kendileri, hayvanları ve bahçesindeki sebzeleri/meyveleri nazar değmesin diye uzak tutarlar. Hatta yaşlı kişilerin yoldan geçerken kendi hayvanlarını görmemesine dikkat ederler.

Üçüncüsü ise, nazarı degen kişinin bekleğinde süttten kesildikten sonra tekrar emdirilmeye devam edildiğine dair bir inanış da yer almaktadır.¹¹ Nazarı degeceğine inanılanların bir diğer özelliği ise, baktığı zaman gözünü hiç ayırmadan bir şeye dikkatlice ve uzun süre (dik dik bakmak olarak ifade edilmiştir) bakmasıdır. Bu kişilerin de nazarlarının degeceğine dair bir inanış bulunmaktadır.¹²

Nazar değmesinden korunmak için farklı inanış ve uygulamalara yer verilmektedir. Bunlardan ilki, çocukların alınına mur (is) sürmektir. Böylece ilk bakıldığında mur görüleceğinden ilk bakıştan kaynaklanan ve çocuğun nazar almasına sebep olan şerrin çocuğun alınına sürülen mur tarafından engellendiğine inanılır.¹³ İkincisi ise, yeni doğan bebeğin beşiğine nazar boncuğu asılır. Böylece, şerli bakışların çocuğun üzerine gelmesi ve çocuğa zarar vermesi engellenmiş olacağına inanılır. Nazardan korunmanın üçüncü yolu ise, nazarı degecek olan kişinin yapması gereken bir fiildir. Bu kişi, kendi nazarının başkasına değmemesi için kolunun yenini geriye doğru

¹⁰ İlmira Ragibova, D. 1981, Akademisyen, Honaz, (31.01.2018); Gulshan Saifullaeva, D. 1997, Öğrenci, Honaz, (18.03.2018); Demirel Abbas, D. 1992, Öğrenci, Pamukkale, (18.03.2018).

¹¹ Kibar Atamov (Ethem), D. 1958, Serbest Meslek, Pamukkale, (31.01.2018); Gülmira Atamova, D. 1989, Ev Hanımı, Denizli, (18.03.2018); Rza Usmanov, D. 1993, Öğrenci, Denizli (19.03.2018).

¹² Kerim İsmail, D. 1963, Turizmci, Honaz (02. 02. 2018); Timur Abbas, D. 1994, Pamukkale, (19.03.2018).

¹³ Seher Mursal, D. 1943, Emekli, Honaz, (16.12.2017); İlmira Ragibova. (31.01.2018); Mayzer Hamit, D. 1997, Öğrenci, Bursa/İnegöl, (19.03.2018).

kıvırır. Böyle yapınca nazarının elbisesinin yeni gibi geriye dönmüş olacağı ve karşı tarafa geçmeyeceği kabul edilir.¹⁴ Ayrıca nazardan korunmanın bir diğer yolu ise, İhlas, Felak ve Nas sureleriyle birlikte Âyetü'l-Kürsî'nin yazılı olduğu kâğıdı (muskaya benzer) üzerinde taşımaktır. Böyle yapan kişilerin de nazardan kendisini korumuş olacağına inanılır.¹⁵

Nazara uğramış olanların bu durumdan kurtulmaları için ise farklı yöntemler uygulanmaktadır. Bunlardan ilki, nûfsü (nefesi) keskin olarak kabul edilen hocalara başvurulmaktadır. Bu kişi, faklı uygulamalar olmakla birlikte, bir ekmeğe dua okur ve ekmeği bıçakla keser. Sonra kestiği ekmeği köpeğe verir. Üç defa bu işlemi yapar. Böylece kendisine nazar değen kişinin nazardan kurtulacağı kabul edilir.¹⁶ Nazardan kurtulmanın ikinci yolu ise, halk arasında nazar bozan olarak meşhur olmuş kadına-özellikle bu kadın yaşlı bir kadın olur- gidilir. Bu kadın genellikle üzerlik otunun (ülkemizde nazar otu olarak da bilinmektedir) ateşle tütsüsünü yapar. Daha sonra bununla nazar değen kişinin elbisesi tütsülenir. Bu işlem sonucunda nazarın etkisinin gideceğine inanılır. Üçüncü uygulama ise, nazarı değen kişinin elbisesinden küçük bir parça alınıp yakılır ve üzerinde nazar olan kişiye koklatılır. Bunun neticesinde nazarın etkisinin kalkacağı düşünülür.¹⁷

Bir kişiye nazar değdiğini gösteren bazı belirtilerin olduğuna dair bazı inanışlar bulunmaktadır. Bu belirtiler, nazar değen kişinin ve nazardan kurtulması için okuyanın okuma esnasında esnemesi ve okuyan kişiye ağırlık çökmesidir. Kimin nazarının değdiğini belirlemek için ise, eve gelen gidenlerin isimleri bir kâğıdın üzerine yazılır ve ateşe atılır. Ateşe atılan bu kâğıtta kimin ismi kalmışsa onun nazarının değmiş olacağına inanılır.¹⁸

Şimdi nazar değmesiyle ilgili olarak Denizli'deki Ahıska Türklerinin yaşadıklarını kendi anlatımlarıyla burada belirtelim.

Ata nazar değmesi

“Kırgızistan'dayken benim atım vardı. Bir gün iki oğlumla birlikte tarlanın kenarında bulunan odunları at arabasına yükledim. Odunları götüreceğimiz yere (evimin yakınına) ben önceden gittim ve oğullarım atla birlikte geldiler.

¹⁴ Cabbar Kurbanoğlu, D. 1956, Serbest Meslek, Honaz, (02.02.2018); Ozal Ulfanov, D. 1993, Öğrenci, Denizli, (19.03.2018).

¹⁵ Eşref Osmanlı, D. 1938, Emekli, Honaz, (02.02.2018); Gulshan Saifullaeva.

¹⁶ İlmira Ragibova (31.01.2018); Timur Abbas; Zulfiya Kuchirova, D. 1994, Muhasebeci, Rusya/Rostov-na-Donu, (19.03.2018).

¹⁷ Eşref Osmanlı; Kibar Atamov (Ethem); Albina Muhammed, D. 1998, Öğrenci, Honaz, (19.03.2018).

¹⁸ Eşref Osmanlı; İlmira Ragibova (31.01.2018); Demirel Abbas.

At arabasından odunları indirdikten bir müddet sonra atlar titremeye başladı. Normalde böyle bir şey olmazdı. Tarlaya bırakınca yeşil otları yedi. Hemen ben çocuklara atı koşturup koşturmadıklarını sordum. Onlar da hayır, biz atları koşturmadık ve terletmedik dediler. Baktım at tir tir titriyor, hemen bıçağı aldım ve atı kesmek için hazırlık yapmaya başladım. (Bu arada hemen şunu belirteyim: Kırgızistan’da at eti yenilmektedir.) Ben de at israf olmasın diye kesip az bir miktar da olsa etini satayım düşüncesiyle atlara doğru elimde bıçakla yöneldim. Bu arada tarladaki Kırgız komşum bu durumu gördü, bana seslendi ve atın durumunu benden sordu. Ben de olanları ve atın durumunu kendisine anlattım. Hemen komşum bana yeşil bir yemeni/tülbent veya benzeri bir şey var mı dedi. Ancak bu yün olmalı diye de beni uyardı. Bir şey yapacağım atın iyileşecek dedi. Hanımuma seslendim. O da yeşil yün tülbendi getirdi. Kırgız komşum, tülbentten bir ip kopardı, onun üzerine doğru bir şeyler okudu. Sonra o ipi yaktı ve atın burnuna doğru uzatarak atın ipten çıkan dumanı koklamasını sağladı. Sen hiç endişelenme diyerek biraz sonra atında hiç bir şey kalmayacak dedi. Fazla bir zaman geçmeden at tarlada eskiden olduğu gibi başladı ot yemeğe”.¹⁹

Kuzuya nazar değmesi

“Bir kuzu almıştık. Ancak bu kuzu besili idi. İki gün sonra bu kuzu hiçbir şey yokken boynunu yere dikti. Hiçbir şey yemez ve hareket etmez oldu. Annem bu kuzuya nazar değmiş olmalı dedi. Elini kuzunun başına koydu. Bir şeyler okumaya başlamıştı ki, annem yere yıkıldı”.²⁰

“Özbekistan’da henüz küçükken ön sokakta bir nene vardı. Bu nene gelen geçenlere dikilip bakardı. Bu sebeple herkes ondan uzak bir yerden geçirdi. Bir gün akşama doğru bakkala geçtim. Bu nene bana da baktı. Sabaha doğru ayağımda yaralar çıktı. Bunun bir göz yarası olduğunu söyleyip dün nene seni gördü mü dediler. Ben de o bakkala geçerken bana bakmıştı dedim. Bunun üzerine ayağımın değdiği yerden çerçöp toplayıp tütsü yaptılar ve birkaç gün sonra ayağımda çıkan yara geçti”.²¹

3.2. Bahtını Açmak/Bahtı Kapanmak

Bahtını açtırma belli bir dönemden sonra, daha ziyade kızlar için gerçekleştirilen bir uygulamadır. Yıldıznameyi herkesin yapamayacağı kabulünden dolayı bu konuda belli kişilere başvurulur. Bu kişiler erkek ya

¹⁹ Kibar Atamov (Ethem).

²⁰ Kerim İsmail.

²¹ Cabbar Kurbanoglu.

da kadın olsun yaşlı kişilerdir. Evlenme yaşının geçtiği düşünülerek bahtının kapandığı/kısmetinin bağlandığı kabul edilen kızların bahtının/kısmetinin açılması için yıldızname yaptırılmaktadır. Bunun sonucunda bahtı kapalı olanın bahtının açılacağı düşünülür.²² Bu inanışın temelinde insanın gelecekle ilgili merakının giderilmesi amaçlandığı düşünülmektedir.

Bahtın açılması için mollaya (hocaya) okutma uygulaması da benimsenmiştir. Hoca bazen bir şeyler okuyup suyun üzerine doğru üfler; okunan bu su üç veya yedi gün içilir. Bazen de bir kâğıda bir şeyler yazar ve bu kâğıt suyun içine atılır. İçinde kâğıt olan su üç veya yedi gün içilir. Bu uygulamanın sonucunda bahtın açılacağı, evlenemeyen kişinin nasibini bularak evleneceği kabul edilir.²³ Bahtını açmakla ilgili uygulamalar çoğunlukla gizlilik içerisinde yapılmaktadır. Bu nedenle görüşme yaptığımız kaynak kişilerce konu hakkında detaylı bilgiler aktarılamamaktadır. Baht açmakla ilgili uygulamalar, tüm Türk boylarında ve Anadolu kültüründe farklı uygulamalara yer verilmekle birlikte mevcuttur. Denizli’de yaşayan Ahıska Türkleri de bu uygulamalara yer vermektedir. Burada baht açma ile alakalı anlatılan bir olaya yer verilmesi isabetli olacaktır.

“Benim bir kız kardeşim vardı. Bir gün babam çayhanede arkadaşlarıyla otururlarken Alaaddin hoca adlı şahsın ‘gelinim benim abdest suyumu hazırlamazsa falan (argo bir kelime kullanarak) ederim’ dediğini duymuş. Aradan bir iki hafta geçtikten sonra Allaaddin hoca kız kardeşimi oğluna istemeye gelmiş. Babam çayhanede duyduklarından dolayı Allaaddin hocayı kapının eşliğinden içeri almadan geri çevirmiş. Annem de: bey! Hocayı geri çevirdin sen böyle bir şey yapmazdın demiş. Bunun üzerine babam anneme hocanın işi varmış diyerek geçiştirmiş. Aradan birkaç gün geçtikten sonra annem merak etmiş ve durumu babamdan öğrenmiş. Kız kardeşim evlenemedi. Bu olaydan dolayı beddua aldığı ve bahtının kapandığına dair bir inanış hâsıl olduğu için babamlar bahtını açtırmak için yıldızname yaptırmışlar. Ancak sonuç alınamamış. Babam ve annem bu olaydan sonra kız kardeşimin hayatı değiştiğini ifade etmişlerdi”.²⁴

²² Kerim İsmail; Ozal Ulfanov.

²³ Eşref Osmanlı; Gülminaz Hamdioğlu, D. 1994, Öğrenci, Honaz, (20.03.2018).

²⁴ Kaynak kişi isminin zikredilmemesini istemiştir.

3.3. Dikiş Dikmek

Dikiş ile ilgili olan inanışların elbisenin kişinin üzerinde iken yapılan dikiş ile alakalı olduğu görülmektedir. Bir kişinin elbisesi üzerindeyken dikiş yapılacaksa dikişi yapan kişinin dikiş yaptığı ipten ağzına alıp tutması ya da ağzına bir çöp alması gerekmektedir. Bu uygulamanın amacının ise, bazı kaynak kişilerce bilinmediği;²⁵ bazı kaynak kişilerce ise üzerinde dikiş yapılan kişinin dikişle beraber aklının ve kısmetinin de dikilmesinin önüne geçmek olduğu ifade edilmiştir. Hatta elbise kişinin üzerinde iken dikiş dikmek uğursuzluğa işaret olarak da düşünülür.²⁶ Bu inanış ve uygulamanın kaynağı tam anlamıyla açıklanamasa da kişinin üzerinde dikiş dikilmesi ile ilgili inanış ve uygulamanın daha öncesinde yaşanan olumsuz bir tecrübeyle ortaya çıkarak devam ettirildiği kanaati daha kabul edilebilir bir durumdur.

3.4. Tırnak/Saç Kesmek

Tırnak kesme ile ilgili inanış ve uygulamasında vaktin önemi öne çıkmaktadır. Gece vakti tırnak kesilmez. Çünkü günah olduğuna ve tırnak kesen kişinin musibete uğrayacağına dair bir inanış bulunmaktadır. Bu nedenle gece vakti tırnak kesmek hoş karşılanmamaktadır.²⁷

Yine tırnak, Cuma günü de kesilmez. Saç ise, Salı günü alınmaz. Alınrsa da saç gömülmelidir. Saça ve tırnağa basmak kötüdür. Kaynak kişiler, bunların niçin böyle olduğu ile ilgili olarak da 'eski adamlar bir şey biliyordur' şeklinde bir cevapla karşılaştıklarını ve kendilerinin de böyle kabul ettiklerini ifade ettiler. Ayrıca her ne kadar bunun sebebi açıkça bilinmemekle beraber bir hikmetinin varlığından şüphe duyulmaması gerektiğini kastetmektedirler.²⁸ Gece tırnak kesmemekle alakalı uygulamaların temelinde aydınlatmanın az olduğu zamanlarda kişinin kendisine zarar verebileceği ve kesilen tırnağın yenilip içilen şeylerin içine kaçabileceği düşüncesinin yanında kişinin bedeninde bulunan kalsiyumun gece vakti tırnak uçlarında yoğun bir şekilde bulunduğu ve eğer gece vakti tırnak kesilirse vücuttaki kalsiyum da tırnakla birlikte gitmiş olacaktır. Bu

²⁵ Osman Aslan, D. 1967, Turizmci, Honaz,(02.02.2018); Kamile Vehbi, D. 1994, Öğrenci, Bursa/Yıldırım, (20.03.2018).

²⁶ Seher Mursal; Eşref Osmanlı; Amina Bekirova, D. 1989, Ev Hanımı, Konya, (20.03.2018).

²⁷ Seher Mursal; Elzar Kasap, D. 1993, Öğrenci, Denizli, (20.03.2018); Ebuzer Atamov, D. 2003, Öğrenci, Honaz, (20.03.2018).

²⁸ Eşref Osmanlı; Cabbar Kurbanoglu; Elşad Şamilov, D. 1992, Denizli, (20.03.2018).

iki açıklamanın ötesinde Peygamberimize atfedilen gece vakti turnak kesmeme(!) tavsiyesinin de önemli derece de etkili olduğu kanaatindeyim.

3.5. Eşik

Eşikle ilgili inanış ve uygulamaları hakkında kaynak kişiler tarafından teferruatlı ama benzer bilgilere yer verildiği görülmektedir. Genellikle eşikte kötü ruhların bulunduğu ve bunun hoş olmayan sonuçlara yol açacağı inanışı gereği eşikle ilgili inanışlar, yapılması uygun görülmeyen davranışlar şeklinde kendini göstermektedir.

Eşikte yapılmamasına inanılan bazı eylemler şu şekildedir:

- Eşikte durulmaz/oturulmaz.
- Eşikte selam verilir alınmaz, el sıkışılmaz (Musafaha yapılmaz).
- Eşikte görüşme/konuşma yapılmaz.
- Eşikte para veya başka bir şey alınıp verilmez.

Bu eylemlerin eşikte yapılmamasının altında ise şu inanışlar yer almaktadır:

- Eşikte ölülerin ruhları oturmaktadır, kötü ruhlar bulunmaktadır.
- Eşiğin kötü ruhlarla evin içi arasında bir sınırdır.
- Uğursuzluk getirir.
- Arasat'ta kalmaya bir sebeptir.
- Kimsesiz kalınmaya sebebiyet verir.

Eşikte bulunan kötü ruhlardan kurtulmak için eşiğe cuma akşamı süpürge ile su serpilir. Böyle yapılıncı buradaki kötü şeylerin uzaklaştığına inanılır. Eşikle bağlantılı bir diğer inanış ve uygulama ise, eşiğin kötü ruhlar ve üç harfliler (cinler) için bir sınır olduğu ve demir bir nesnenin koruyucu olduğu inanışına binaen yeni doğan bir çocuğun ve annenin bulunduğu bir evin eşiğine çocuk ve annesini koruması için demir veya zincir konur. Böylece kötü ruhların içeri girip bebeğe ve anneye zarar vermelerinin önüne geçildiğine inanılır.²⁹ Ayrıca yeni bebek olup olmamasına bakılmaksızın kötü niyetlerden koruması inancıyla eşiğe demir veya zincir konur. Bazen eşiğe demir yerine at nalı konur. Ancak bu nal düz bir şekilde konursa fayda sağlamayacağı düşünüldüğünden ters olarak eşiğe yerleştirilir.³⁰ Eşikte ile ilgili inanış ve uygulamaların ortaya çıkmasında eşiğin ayakaltında olması, yani gelip geçilen bir yer olması nedeniyle gelip geçenlere eziyet

²⁹ Mürsel Ethem, D. 1981, Akademisyen, Pamukkale, (31.01.2018); Gülminaz Hamdioğlu.

³⁰ Mahmut Mursal, D. 1968, Turizmci, Honaz (12.12.2017); Dilara Mursal, D. 1971, Ev Hanımı, Honaz, (12.12.2017); Seher Mursal; Eşref Osmanlı; İlmira Ragibova (31.01.2018); Kerim İsmail; Cabbar Kurbanoglu; Gulshan Saifullaeva.

verilmemesi gerektiği düşüncesiyle ortaya çıkmış olabilir. Eşiğin hava akımının en çok olduğu yer olması nedeniyle burada durarak kişinin hastalanmasının önüne geçmek için eşikte durmanın uygun olmadığı söylenmiş ve zamanla bazı istenmeyen durumların ortaya çıkmasıyla da 'filan kişi filan zaman eşikte oturmuştu' şeklinde bir açıklamayla eşikle ilgili inanış ve uygulamaları insanlar arasında benimsenerek devam etmiş olabilir. İslam öncesi Türklerde evleri ve göçebe çadırlarını kaza ve belalardan koruyan iyilik iyelerinin olduğuna inanılmaktaydı. Bu koruyucu iyelerinin evin sınırı olarak kabul edilen eşiklerde buldukları kabul edilirdi. Türklerin İslam'ı kabulünden sonra eşikte bulunan iyilik ruhlarının yerini eşikte cin, şeytan ve kötü ruhların olduğu inanışı ve buna bağlı uygulamalar almıştır.³¹

3.6. Ayna

Ayna ile ilgili inanış ve uygulamaların çeşitli şekillerde ve farklı amaçlara yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Eve huzursuzluk ve ölüm getireceği inanışı çerçevesinde kırılan bir ayna evde tutulmaz, hemen atılır. Böylece, huzursuzluktan ve evden bir cenaze çıkmasından korunmuş olunacağına inanılır. Kırık ayna ile ilgili bu inanış ve uygulama sadece aynaya mahsus olmayıp evde bulunan tüm kırık eşyalar için geçerlidir.³² Gelin evden çıkıp damat evine varana kadar aynaya bakar. Çünkü böyle yapılırsa gelinin güzel, güler yüzlü ve yeni evinde mutlu olacağına inanılır. Cenaze çıkan evde kırık gün boyunca aynanın üzeri örtülür ki, evde uğursuzluk olmasın.³³ Ayna ile inanışların uygulanması farklı şekillerde açıklanabilir. Kırık aynanın evde tutulmaması evdekilere dikkatsizlikleri sonucunda kırılmış aynanın zarar vermesini engellemek için olabilir. Gelinin baba evinden çıkıp damat evine kadar aynaya bakması ise, psikolojik bir kabullenmeye yardımcı olması ve gelinin aynaya baka baka kendisiyle barışık bir kişi olmasına katkı sağlaması açısından değerlendirilebilir.

3.7. Parmakları Kenetlemek

Gelin ile damat nikâhlanacağı zaman parmaklar kenetlenmeden açık olmalıdır ki, kısmetleri açık, evlilikleri sorunsuz olsun. Eğer nikâh esnasında

³¹ Hamza Karaoğlan. "Ruhla İlgili İnanışlar", *Halk İnanışları El Kitabı*, Ed. Durmuş Arık-Ahmet Hikmet Eroğlu (Ankara: Grafiker Yayınları, 2017), 380-381.

³² Osman Aslan, D. 1967, Turizmci, Honaz, (02.02.2018); Eşref Osmanlı; Kerim İsmail; Cabbar Kurbanoglu.

³³ İlmira Ragibova (13.02.2018); Ömer Ali İsmail, D. 1954, Emekli, Honaz, (02.02.2018).

sadece gelin ve damadın parmakları değil, orada bulunanlardan birinin bile parmakları kenetlenmiş olsa gelin ile damadın kısmetlerinin bağlanacağına ve evliliklerinin geçimsiz olacağına inanılır. Bu sebeple, ola ki kıskanç olan veya gizliden düşmanlık besleyenler parmaklarını gizlice de olsa veya düşman olmasa bile bilmeyerek de olsa parmağını kenetleyenler olur diye nikâhın gerçekleştirileceği yere çok yakınlar haricindeki kişiler alınmaz. Alınsa bile bu konuda kendilerine hatırlatmada bulunulur.³⁴ Beden dili olarak parmakların kenetlenmesi kenetleme şekline göre değişmekle birlikte dışa kapalılığı ve karşıdakinden veya ortamdan sıkılmanın belirtisi olarak yorumlanmaktadır. Bu inanın oluşmasında bunun da dikkate alınması isabetli olacaktır.

3.8. Parmakla Mezarlığa Göstermek

Mezarlığa doğru her ne sebep olursa olsun parmakla işaret edilmez. Çünkü parmakla mezarlık gösterilirse, mezarlığın işaret eden kişiyi çağıracağına/çekeceğine inanılır. Eğer yanılarak mezarlığa doğru işaret edilmişse, işaret edilen parmak ısırılıp ayağın altına alınır veya tam tersine önce ayağın altına alınır daha sonra ise ısırılır. Böylece mezarın, işaret eden kişiyi çağırmaktan/çekmekten vazgeçeceği kabul edilir.³⁵ Türklerin örf ve inancında ölü ve ölümlerin bulunduğu mekân kutsaldır ve saygıya layıktır. Parmakla mezarlığın gösterilmemesi gerektiği inancı da kutsal kabul edilen şeylere saygısızlık olarak yorumlanmış olabilir.

3.9. Eli Koynuna Sokmak

Eli koyununa sokmak hoş görülmemektedir. Bu konuda yaşlılar tarafından çocuklar ve gençler sık sık uyarılır. “Elini koynuna sokan kişiler genelde anne-babasını kaybedenlerdir” şeklinde bir anlayış mevcuttur. Bu anlayışa binaen anne-babası hayatta olan kişilerin elini koynuna sokması durumunda anne-babasını kaybedeceğine inanılır. Böyle bir durumla karşılaşılması için bu davranışın yapılması uygun karşılanmamaktadır.³⁶ Parmakları kenetlemek ile eli koynuna sokmak beden dilinde, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, kişinin kendisini iletişime kapattığının, karşıdakinin bazı söz veya davranışından rahatsızlık duyduğunun göstergesi olarak kabul edilmektedir. Eli koynuna sokmanın hoş görülmemesi inancında bu durum da etkili olabileceği dikkate alınmalıdır.

³⁴ Kibar Atamov (Ethem); Seher Mursal; Eşref Osmanlı; Demirel Abbas.

³⁵ İlmira Ragibova (13.02.2018); Mürsel Ethem; Kamile Vehbi.

³⁶ İlmira Ragibova (13.02.2018); Seher Mursal; Albina Muhammed.

3.10. Sakız Çiğnemek

Akşam ve gece vakti sakız çiğneyenin ölü etini çiğnediği inanişından dolayı bu zaman dilimleri içerisinde sakız çiğnenmez. Özellikle bu hususta küçük çocuklar sık sık uyarılır. Kaynak kişilerce bunun sebebine dair bir fikirlerinin olmadığı belirtilmiştir.³⁷ Akşam ve gece vakti çocukların sakız çiğnemelerinin uygun görülmemesi yatarken sakızın boğazlarına kaçma endişesi olabileceği gibi sakız çiğnerken çıkan sesteki büyüğün rahatsız olması da olabilir. Ancak bunlar sadece birer tahminden öte bir şey değildir. Günümüzde sakız çiğnemek özellikle yetişkin erkekler için de ciddiyetsizliğin bir göstergesi olarak algılanmaktadır. Sakız çiğnemek karşındakine bir saygısızlık olarak da algılanmaktadır. Özellikle Türk kültüründeki büyüklere olan hürmet çerçevesinde çocuk ve gençlerin büyüklerinin yanında sakız çiğnemeleri onlara karşı bir saygısızlık göstergesi olarak kabul edilmektedir.

3.11. Yolculuk

Yolculuğa çıkılacak vakit önemlidir. Yolculuğa çıkılacaksa imkân dâhilinde sabah ya da gündüz vakti tercih edilir. Bir zorunluluk olmadıkça akşam ve akşama yakın vakitler yolculuk için uygun değildir. “Sabahın şerri akşamın hayrından iyidir” düşüncesi ve kötü ruhların gündüzden daha ziyade geceleri insanlara musallat olduğu inanişi yolculuğa çıkma zamanının belirlenmesinde etkili olmuştur.³⁸ Bu inanişin oluşmasında elbette içinde bulunulan zamanın şartları da dikkate alınmalıdır. Eski yıllarda yolculuk şimdiki gibi güvenli olmadığı gibi oldukça zahmetli ve zaman alıyordu. Bu sebeple akşam ve gece, yola çıkmak için uygun bir vakit olarak görülmemiş olabilir. Akşam ve gece vaktinin yola çıkma konusunda uygun görülmemesinde kötü ruhların akşam ve gece vakitlerinde ortaya çıktığı ve insanlara zarar vereceği inanişi de belirleyici olabilir.

3.12. Yağmur

Yağmur yağması için öncelikle dua yapılır. Ancak duadan başka farklı uygulamalara da yer verilmektedir. Yağmur yağması için Kepçe hatun adıyla ve çocukların icra ettiği bir uygulama bulunmaktadır. Bu, süpürge

³⁷ Eşref Osmanlı (13.02.2018); Ömer Ali İsmail; Khalida Devrisheva, D. 1981, Akademisyen, Honaz, (20.03.2018).

³⁸ Eşref Osmanlı; İlmira Ragibova (13.02.2018); Seher Mursal; Güzel İsmihan, D. 1994, Öğretmen, Pamukkale, (20.03.2013).

süslenip bir sopanın ortasına bağlandıktan sonra ev ev dolaştırılarak yapılır.

Bu esnada çocuklar

“Keççe hatun ne ister,

Allah’tan yağmur ister

Yağsın yağsın göl olsun,

Göl olmasa sel olsun....”,

şeklindeki türküyü söylerler. Ev sahiplerinin çocuklara verdiği un ve yağ ile helva yapılır ve yapılan bu helva orada toplanan çocuklara ikram edilir.³⁹ Böyle yapılıncaya yağmurun bereketli bir şekilde olacağına inanılır. Yağmur yağarken tencere, tava vb. eşyalar ters çevrilir ki, yağmurun bereketi gitmesin ve yağmur yağarken oluşacak uğursuzluktan uzak olunsun.⁴⁰

Kanaatimizce yağmurun yağması ve yağın yağmurun bereketli olması ve afata sebebiyet vermemesi için yapılan uygulamalar, Eski Türk inanışında var olan ev iyisi olduğu gibi köy veya yerleşim yerinin de bir iyisi olduğu inanışından hareketle bu iyenin memnun edilmesine yönelik yapılan uygulamalardır. Bir şeylerin ters çevrilmesi iyiye yorulmaz. Bu nedenle yağmur yağarken zararsız olması için tencere vb. şeyler ters çevrilir ki, yağmurun yağması ters çevrilen şeyler sebebiyle hafiflesin.⁴¹

3.13. Ev Eşyası

Sabun, bıçak, soğan ve tuzun elden ele verilmemesi gereklidir. Söz konusu bu şeylerin elden ele verilmesi durumunda veren ile alan kişinin arasının bozulacağına inanılır.

Süt verilirken kabın üzerine kibrit çakılır ve bu süt kabı yıkanmadan sadece suyla durulanıp geri öyle verilir. Bu şekilde yapılarak sütün elde edildiği hayvanın nazardan uzak olacağına ve süt veren hanenin bereketinin korunacağına inanılır. Beşiğindeki yatağının veya yastığının altına bıçak konularak bebeğin kötü ruhlardan ve cinlerden korunacağına inanılır. Çünkü demir olan şeylerin, kötü ruhlara ve cinlere karşı birer kalkan gibi olduğu düşünülmektedir.⁴² Bıçak, makas vb. kesici aletlerin alan ve veren

³⁹ İlmira Ragibova, *Kırgızistan’da Yaşayan Ahıska Türklerinin Folkloru* (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2008), 136.

⁴⁰ Seher Mursal; Eşref Osmanlı; İlmira Ragibova (13.02.2018); İlham Kurbanov, D. 1991, Öğrenci, Bursa/Yıldırım (19.03.2018); Servel Ulfanov, D. 1994, Akademisyen, Muğla/Menteşe (19.03.2018).

⁴¹ Ebru Kılıç, “Doğu Türkistan’dan Anadolu’ya Yağmur Törenleri”, *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi* 3 (2014): 177-193.

⁴² Dilara Mursal; İlmira Ragibova (13.02.2018); Mahmut Mursal; Güzel İsmihan; Zülfiye Mursal, D. 1977, Ev Hanımı, Honaz, (20.03.2018).

kişiye dikkatsizlik dolayısıyla zarar verebileceği düşüncesinden hareketle bu tür şeylerin elden ele verilmesi uğursuz olarak kabul edilmiş olabilir. Belki de bu şeylerin elden ele verilirken istenmeyen bir durum yaşanmış ve bir daha yaşanmaması adına böyle bir uygulamaya gidilmiştir.

3.14. Yitik Eşya

Bulunamayan veya nerde olduğu hatırlanamayan bir eşya için ‘biraz önce buradaydı bu, nereye gitti, “şeytan mı oturdu üstüne”, “lanet kör şeytana”’ şeklinde sözler söylenirse, şeytanın oturduğu yerden kalkacağına ve bulunamayan eşyanın bulunacağına inanılır. Böyle bir inanışın oluşmasında insanın suçu başkasına atma, istenmeyen bir şeyi şeytana yükleme psikolojisi yattığı kanaatindeyim.

3.15. Çalınan Eşya

Çalınan eşyanın bulunabilmesi için bir yumurta okutulur. Bunun sonucunda eşyayı çalan kişinin acı çekeceğine inanılır. Böylece acı çeken kişinin söz konusu eşyayı çaldığına karar verilip hırsız tespit edilmiş olur. Böyle bir uygulamanın artık Denizli’de yaşayan Ahıska Türkleri için bir anlamının kalmadığı ve eskilerden anlatılanlardan hatırladıkları ifade edilmiştir.⁴³

3.16. Hıdırellez

Hıdırellez zamanının özellikle genç kızlar için ayrı bir önemi olduğuna inanılır. Genç kızlar, bir kâseye un hazırlarlar. Çocuklara kâsedeki una tuz atılır. Tuzun çok veya az olması tamamen çocuğa bırakılır ve müdahale edilmez. Daha sonra hamur yapılır ve tavada pişirilir. Genç kızlar hazırladıklarını yerler ve uykuya yatarlar. Onlar, tüm bunları rüyada evleneceği genci görebilmek için yaparlar. Rüyada hangi genç görülürse onunla evlenileceğine inanılır. Ancak, kaynak kişilerce şimdiki genç kızlar arasında bu inanış ve uygulamanın fazla bir yerinin kalmadığı ifade edilmiştir. Hatta Hıdırellez ile ilgili yapılan uygulamaların daha ziyade hoş bir hatıra olması adına temsili olarak yapıldığı belirtilmiştir.⁴⁴

3.17. Sıcak Su/Bulaşık Suyu

Bulaşık suyu ile ilgili inanış ve uygulamanın eskiden köy evlerindeyken, özellikle bulaşık yıkanan yerin dışarıda olduğu zamanlarda, daha belirgin

⁴³ Eşref Osmanlı; Murat Ahmet, D. 1957, Emekli, Honaz, (02.02.2018); İlmira Ragibova (13.02.2018).

⁴⁴ İlmira Ragibova (31.01.2018); Seher Mursal; Eşref Osmanlı; Dinara Vezir, D. 1998, Öğrenci, Honaz, (21.03.2018); Servel Ulfanov.

olarak uygulandığı ifade edilmiştir. Buna göre, bulaşık suyu olsun, sıcak su olsun rastgele dökülmez. Eğer dökülecek olursa da besmele çekilmeden dökülmez. Böyle yapılmazsa sıcak su dökülen yerde cinlerin/şeytanın yavrularının olacağı kabulüne bağlı olarak bu yavruların yanmasına sebebiyet verileceği; bunun neticesinde de cinlerin/şeytanın suyu döken kişiyi çarpacağına inanılır. Cinlerin/şeytanın çapmasının ise, ağzın-yüzün yamulması, elin-ayağın tutulması ve felç şeklinde belireceği düşünülür. Günümüzde ise (Denizli’de) sadece sıcak su ile ilgili uygulamanın yaygın olduğu belirtilmiştir. Bulaşık suyu ile ilgili olanın ise, nerdeyse kaybolmuş olduğu ifade edilmiştir.⁴⁵

3.18. Diş

Dişle ilgili inanış ve uygulamalar daha ziyade çocukların süt dişleri hakkındadır. Çocuğun ilk dişi çıktığında patı (mısır patlatılır) yapılır. Dişi çıkan çocuk oturabiliyorsa oturtulur. Oturamıyorsa oturmasına yardımcı olunur. Diğer çocuklar toplanır ve patlatılan mısır çocuklarla birlikte yenir. Böyle yapıldığında çocuğun dişlerinin mısır gibi kolay, çabucak ve ağrısız bir şekilde patlayarak çıkacağına inanılır. İlk gören kişi elbisesinin yakasını azıcık yırtar ki, çocuğun dişleri de, elbisenin yakasının yırtılması gibi, kolayca diş eti yırtarak çıksın. Süt dişi çıktığı zaman, çıkan diş temsilen fareye verilir ve “benim dişim sana senin dişin bana” denilir. Böyle yapınca yeni çıkan veya çıkacak olan dişin farenin dişi kadar güçlü ve sağlam olacağına inanılır.⁴⁶

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

İnsan, bilmek, güvende olmak, gelecek hakkında bilgi sahibi ve güç sahibi olmak ister. İnsan, tabiatı gereği mükemmelliği arar. Beğenmek ve beğenilmek ister, kendisinde kusur aramak yerine kusuru başkalarına yükler. İnsan sorumluluk sahibidir ve her zaman bu sorumluluklarını yerine getirebilmek için gerekli güç ve kudrete sahip olamayabilir. Böylece insan, farklı arayışlar içerisine girer. İnsan, mahiyetini bilemediği ve açıklayamadığı hususlarda aşkın güçlere yönelir. Aşkın güçlere ulaşmak ya da bu güçlerin kendisine yardımcı olması için bazı araçlar oluşturur. İnsan,

⁴⁵ Seher Mursal; Eşref Osmanlı; Kibar Atamov (Ethem); İlmira Ragibova (31.01.2018); Gülmira Atamova.

⁴⁶ İlmira Ragibova (31.01.2018); Cabbar Gurbanov; Eşref Osmanlı; Kerim İsmail.

günlük hayatında umut, kaygı ve bilme arzusu gibi durumlarda, özellikle kendisini aşan durumlarda, halk inanışlarına yönelebilmektedir.⁴⁷

Günlük hayatla ilgili halk inanışlarının hepsinin olmasa da birçoğunun insan hayatının kolaylaşmasına, çözümsüz kalındığında bir çıkış yolu aranmasına yönelik olduğu söylenebilir. Yukarıda ayrıntılı olarak incelediğimiz nazarla ilgili inanışlarda, karşılaşılan sıkıntılardan kurtulmanın yolu olarak kötü ruhların ve şerli bakışların olumsuz tesirlerinden emin olmak için farklı uygulamalara yer verildiği görülmüştür. Nazardan korunmak için nazar boncuğunun çocuklara ve onlara ait eşyalara takılmasıyla ilgili uygulamaların Türklerin eski inançlarıyla bir bağlantısının olduğu anlaşılmaktadır. Bu da bize Türklerin İslamiyet'i kabul etmeleriyle eski inanç ve kültürlerini tamamen terk etmeyip bazı değişikliklerle devam ettirdiklerini göstermesi açısından önemlidir.⁴⁸

Dikiş dikmek, tırnak kesmek, sakız çiğnemek gibi inanışların ilk çıkış sebeplerinin unutulması sonucu oluştuğunu söylemek mümkündür. Şöyle ki, birisinin üzerinde elbise dikilirken olumsuz bir durum ortaya çıkmış ve zamanla bu ilk sebep unutulmuş veya ortaya çıkan bu duruma yeni yorumlar eklenerek devam etmiş olma olasılığı da düşünülebilir ve şöyle bir sonuca varılabilir: Bir kimsenin üzerindeyken elbisenin dikilmesi hem pratik olmasından dolayı hem de istenmeyen durumun oluşmasını engellemek için böyle bir uygulamaya yer verilmektedir.

Tırnak kesmekle ilgili olarak ise önceden gece vaktinde aydınlatma yeterli olmadığından tırnak kesilirken elini veya parmağını kesmenin önüne geçmek için söylenmiş ve daha sonra bunun bir inanışa dönüştüğü düşünülebilir. Zamanla bu, yukarıda da belirttiğimiz üzere, bazı anlam yüklemeleri sonucunda halk inanışı haline almıştır, diyebiliriz. Görüldüğü gibi bazı halk inanışlarında kaynağının belli olmama durumu söz konusudur.

Halk inanışları bir milletin veya topluluğun günlük yaşamında yansıma bulan ve farklı süreçlerden geçerek devam eden unsurlar olarak tanımlanmaktadır. Çalışmamıza konu ettiğimiz Denizli'de yaşayan Ahıska Türklerinin günlük hayatla ilgili bazı halk inanış ve uygulamalarının diğer Türk toplumlarının halk inanış ve uygulamalarıyla büyük oranda benzediği

⁴⁷ Eroğlu, "Halk İnanışlarına Giriş", 39-41.

⁴⁸ Yahya Mustafa Keskin, "Türk Toplumunda Nazar Olgusu ve Buna Karşı Geliştirilen Korunma ve Kurtulma Pratikleri: Elazığ Örneği", *Dini Araştırmalar Dergisi* 11/32 (2008): 191-214.

gözlemlenmiştir. Bu benzerliğin kaynağında sahip olunan ortak tarih, kültür ve din gibi unsurların belirleyici olduğu aşikârdır.

Ahıska Türkleri, sürgün edilmeleri neticesinde farklı bölgelerde yaşamak zorunda kalmışlardır. Bu sebeple, farklı inanışlara sahip millet ve topluluklarla karşılaşmışlardır. Bunun neticesinde de sahip oldukları bazı inanışlarının, hem etkilemiş hem de etkilenmiş olması kaçınılmazdır. Türkiye ve Denizli'ye gelen Ahıska Türkleri, yerleştikleri yöre halkının örf, adet ve inanışlardan etkilendiği gibi kendi sahip oldukları örf, adet ve inanışları da buldukları sosyal ve fiziksel çevreye göre uyarlamışlardır. Buna örnek olarak, daha önce kendi vatanlarında köyde (kırsalda) yaşayanların önem verdiği bulaşık suyu ile ilgili inanış ve uygulaması Denizli'deki yeni nesil arasında neredeyse bilinmez ve uygulanmaz olmuştur. Buradan da bir millet veya topluluğun sahip olduğu halk inanışlarının ya içinde yaşanan zaman, fiziksel ve sosyal çevreye göre şekil değiştirdiği ya da zamanla yok olduğu veya anlam değişikliğine uğradığı açıktır.

KAYNAKÇA

- Aydın, Mustafa. "Meshet Türkleri". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29: 304-306. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Biray, Nergis. "Sürgünden Honaz'a Ahıska Türkleri". *Geçmişten Günümüze Denizli Yerel Tarih ve Kültür Dergisi* 11, Türk Hâkimiyetinin 800. Yılı Anısına Özel Sayı, (2006): 52-53.
- Bostan, İdris. "Ahıska". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1: 526-527. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Buntürk, Seyfeddin. *Rus Türk Mücadelesi'nde Ahıska Türkleri*. Ankara: Berikan Yayınları, 2007.
- Demiray, Erdinç. "Anavatanlarından Sekiz Ülkeye Dağıtılmış Bir Halk: Ahıska Türkleri". *Turkish Studies* 7/3 (Yaz 2012): 877-885.
- Denizli İl Nüfus ve Vatandaşlık Müdürlüğü. "Ahıska Türklerinin İstisnai Olarak Türk Vatandaşlığını Kazanmaları". Erişim: 02 Ocak 2018, <http://denizlinufus.gov.tr/ahıska-turklerinin-istisnai-olarak-turk-vatandasligini-kazanmalari-1-liste>.
- Denizli İl Nüfus ve Vatandaşlık Müdürlüğü. "Ahıska Türklerinin İstisnai Olarak Türk Vatandaşlığını Kazanmaları". Erişim: 02 Ocak 2018, <http://denizlinufus.gov.tr/ahıska-turklerinin-istisnai-olarak-turk-vatandasligini-kazanmalari>.
- Eroğlu, Ahmet Hikmet. "Halk İnanışlarına Giriş", *Halk İnanışları El Kitabı*. Ed. Durmuş Arık-Ahmet Hikmet Eroğlu. Ankara: Grafiker Yayınları, 2017.
- Faigov, Orkhan, *Ahıska Türklerinin Türk Basınında Sunum Biçimi (1944 Ahıska Sürgünü, 1989 Fergana Faciası, 2004 Krosnodar Göçü, 2010 Kırgızistan Çatışması Örnek Olayları)*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2015.
- Karaoğlan, Hamza. "Ruhla İlgili İnanışlar". *Halk İnanışları El Kitabı*. Ed. Durmuş Arık-Ahmet Hikmet Eroğlu. Ankara: Grafiker Yayınları, 2017.
- Keskin, Yahya Mustafa. "Türk Toplumunda Nazar Olgusu ve Buna Karşı Geliştirilen Korunma ve Kurtulma Pratikleri: Elazığ Örneği". *Dini Araştırmalar Dergisi* 11/32 (2008): 191-214.

- Kılıç, Ebru. "Doğu Türkistan'dan Anadolu'ya Yağmur Törenleri". Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi 3 (2014): 177-193.
- Ragibova, İlmira. *Kırgızistan'da Yaşayan Ahıska Türklerinin Folkloru*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2008.
- Seferov, Rehman v.dğr. "Sovyet Döneminden Günümüze Ahıska Türklerinin Yaşadıkları Coğrafyaya Göçlerle Birlikte Genel Bir Bakış". *Türkiyat Araştırmalar Dergisi* 24, (2008): 393-411.
- T. C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. "İkamet İzni Çeşitleri". Erişim: 31 Ocak 2018, http://www.goc.gov.tr/icerik3/ikamet-izni-cesitleri_409_414_4664.

Kaynak Kişiler

- Abbas, Demirel, D. 1992, Öğrenci, Pamukkale, (18.03.2018).
- Abbas, Timur, D. 1994, Pamukkale, (19.03.2018).
- Ahmet, Murat, D. 1957, Emekli, Honaz, (02.02.2018).
- Aslan, Osman, D. 1967, Turizmci, Honaz, (02.02.2018).
- Atamov (Ethem), Kibar, D. 1958, Serbest Meslek, Pamukkale, (31.01.2018).
- Atamov, Ebuzer, D. 2003, Öğrenci, Honaz, (20.03.2018).
- Atamova, Gülmira, D. 1989, Ev Hanımı, Denizli, (18.03.2018).
- Bekirova, Amina, D. 1989, Ev Hanımı, Konya, (20.03.2018).
- Devrisheva, Khalida, D. 1981, Akademisyen, Honaz, (20.03.2018).
- Ethem, Mürsel, D. 1981, Akademisyen, Pamukkale, (31.01.2018).
- Hamdioğlu, Gülminaz, D. 1994, Öğrenci, Honaz, (20.03.2018).
- Hamit, Mayzer, D. 1997, Öğrenci, Bursa/İnegöl, (19.03.2018).
- İsmail, Kerim, D. 1963, Turizmci, Honaz (02.02.2018).
- İsmail, Ömer Ali, D. 1954, Emekli, Honaz, (02.02.2018).
- İsmihan, Güzel, D. 1994, Öğretmen, Pamukkale, (20.03.2013).
- Kasap, Elzar, D. 1993, Öğrenci, Denizli, (20.03.2018).
- Kuchirova, Zulfiya, D. 1994, Muhasebeci, Rusya/Rostov-na-Donu, (19.03.2018).
- Kurbanioğlu, Cabbar, D. 1956, Serbest Meslek, Honaz, (02.02.2018).
- Kurbanov, İlham, D. 1991, Öğrenci, Bursa/Yıldırım, (19.03.2018).
- Muhammed, Albina, D. 1998, Öğrenci, Honaz, (19.03.2018).
- Mursal, Dilara, D. 1971, Ev Hanımı, Honaz, (12.12.2017).
- Mursal, Mahmut, D. 1968, Turizmci, Honaz (12.12.2017).
- Mursal, Mahmut, D. 1968, Turizmci, Honaz (12.12.2017).
- Mursal, Seher, D. 1943, Emekli, Honaz, (16.12.2017).
- Mursal, Zülfiye, D. 1977, Ev Hanımı, Honaz, (20.03.2018).
- Osmanlı, Eşref, D. 1938, Emekli, Honaz, (02.02.2018).
- Ragibova, İlmira, D. 1981, Akademisyen, Honaz, (31.01.2018).
- Saifullaeva, Gulshan, D. 1997, Öğrenci, Honaz, (18.03.2018).
- Şamilov, Elşad, D. 1992, Denizli, (20.03.2018).
- Ulfanov, Ozal, D. 1993, Öğrenci, Denizli, (19.03.2018).
- Ulfanov, Servel, D. 1994, Akademisyen, Muğla/menteşe, (19.03.2018).
- Usmanov, Rza, D. 1993, Öğrenci, Denizli (19.03.2018).
- Vehbi, Kamile, D. 1994, Öğrenci, Bursa/Yıldırım, (20.03.2018).
- Vezir, Dinara, D. 1998, Öğrenci, Honaz, (21.03.2018).